

Burcu Pelvanođlu

Bir Üretim Mekânı Olarak:
Beyoğlu Düşerse

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
I. BÖLÜM: TANZİMAT'TAN 6-7 EYLÜL'E	15
KISA BEYOĞLU TARİHÇESİ	17
BEYOĞLU'NDA SOSYAL HAYAT: MONTPARNASSE KAHVELERİNDEN BEYOĞLU'NA.....	39
II. BÖLÜM: 6-7 EYLÜL'DEN GÜNÜMÜZE BEYOĞLU	155
2000'LERDEN BUGÜNE BEYOĞLU STRATEJİSİ.....	271
SONSÖZ: Beyoğlu Nostaljisi	289
KAYNAKLAR	295

ÖNSÖZ

Son yıllarda Beyoğlu'ndaki değişimi, Beyoğlu'nun çöküşünü konu edinen çok yazı okuduk, okumaya da devam edeceğe benziyoruz. Bu yazılardan birinde geçen bir saptama belki de en acıklısıydı ve Beyoğlu'nun neoliberal sistemin 6-7 Eylül'ünü yaşadığını ifade ediyordu. Bu yazı, bir kültür merkezinden lümpen bir tüketim merkezine dönen Beyoğlu'nun geçmişine odaklanacak bir yazı yazma isteğimin doğmasına neden oldu. Kaleme aldığım bu yazı dizisi *İstanbul Art News*'te 2016-2017 sezonunda yayınlandı ve dizinin beni Beyoğlu üzerine daha fazla düşünmeye zorlamasıyla da bu kitap oluşmaya başladı. Beyoğlu'nun dönüşümü üzerine odaklanan bu kitap, belirli bir mantık çerçevesinde ilerlemeyi, sözgelimi Tünel'den başlayıp Fransız Konsolosluğu'na kadarki aksı anlatmayı hedeflemiyor. Bunun yerine sanat ve edebiyat dünyasının mekânlarına odaklanmayı ve bu mekânlardaki ilişkiler üzerinden "kaybettiklerimiz"i saptamayı arzu ediyorum.

22-23 Kasım 2007 tarihlerinde İKSV tarafından düzenlenen "Beyoğlu'nun Dünü, Bugünü, Yarını" başlıklı sempozyumda konuşma yapan Doğan Kuban, Beyoğlu'yla ilgili bir gerçekliğe dikkati çekmişti:

Beyoğlu üzerine artı eksi söylenenler, Osmanlı imparatorluk tarihinin yorumunu içerir. Türkiye'de Batılılaşma kavramının içeriğini, Batıyı ve Hıristiyanlığı ya da emperyalist Batıyı algılayanın değişik yorumlarını içerir. Onlarca yıldan beri tarihi çevreyi korumanın içeriği üzerindeki bilgisizlikleri içerir; 20.

yüzyılda çoktan çözülmüş kavramlar hakkında henüz bilinmemiş ya da durulmamış kafaların söylediklerini içerir ve bunların çevresinde de yüzyıllardır birlikte gelmiş bir entelektüel çöplüğü içerir.¹

Beyoğlu algısı, gerçekten de bir modernizm meselesi olarak düşünülmelidir. Modernleşmenin paradigmasını oluşturmaksızın ona teknik açıdan yaklaşmak, boşuna Tanzimat romanında alafranga-züppe gerilimini yaratmamıştır. Elbette o züppenin mekânı, Beyoğlu'nda yeni yeni açılan kafelerdir. Züppenin içinde bulunduğu mekânla uyumsuzluğu, sakıllığı geleneksel çevrenin Beyoğlu'na bakışını oluşturur. Daryush Shayegan'ın Batı dışı uygarlıkların modernizmi yaşama biçimleri bağlamında yaptığı saptama, Türkiye'de modernizmin krizlerini tanımladığı gibi, Beyoğlu'nun tekrar tekrar yaşadığı krizleri de tarif eder niteliktedir: "Modernlik, gelenek tarafından doğasından uzaklaştırılacak, gelenek de modernliğin çelmelerine maruz kalacaktır. Tarihsel olarak bu evre, ikisinin arası dönemidir, her tür çarpıklıkların dönemi: epistemolojik, psikolojik, estetik."² Bu nedenledir ki, Beyoğlu Türkiye'de değişen her iktidarın oyun alanı olmuş; modernlikle olan sorunlarını hizaya sokamayan siyaset, hangi kanat olduğu fark etmeksizin, Beyoğlu'nu ehlileştirmeye, temizlemeye çalışmıştır. Buna rağmen Beyoğlu 2013-2014'e kadar direnerek özgürlükler alanı olmayı sürdürmüştü; bu tarihler sonrasında da can çekişmeye başlamıştır.

Beyoğlu'ndan neleri yitirdiğimizi anlamak adına Mücaip Ofloğlu'nun anılarını anmadan geçmek olmaz:

Beyoğlu denince, Beyoğlu'na çıkmak gelir hemen akla. Yalnız ne ki, yaşları ilerlemiş İstanbulluların anılarında bir başka

-
- 1 Doğan Kuban, "Kentsel Yerleşim ve Mimarlık", *Beyoğlu'nun Dünü, Bugünü, Yarını*, İKSV Yayını, İstanbul, 2008, s. 20.
 - 2 Daryush Shayegan, *Yaralı Bilinç Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni*, çev. Haldun Bayrı, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s. 69.

Beyoğlu canlanır. Bugünkü Beyoğlu, yaşlı İstanbulluların -1930'larda, 1940'larda, 1950'lerde- yaşadığı renkli, kozmopolit, şık Beyoğlu değildir artık...

Beyoğlu'nun sararmış, eski fotoğraflarıyla dolu albümüne bakar gibiyim. Park Otel'de üstat Yahya Kemal'in çevresine toplanmış genç şairler, yazarlar koyu bir söyleşiye dalmışlar; konu elbette edebiyat. Taksim'deki Majik sinemasında (Venüs Tiyatrosu) Greta Garbo'nun Mata Hari filmi geçiyor; Muleruj'da (Dünya Sineması) ünlü Eftalya'nın, ömrü uzun olsun, ünlü Safiye Ayla'nın, Sadi Işılây eşliğinde Türk musikinden okudukları şarkıları, türküleri duyuyorum adeta. Abdullah Efendi'de çiçekler içinde, şair, yazar Yusuf Ziya'nın beğenisine göre hazırlanmış bir masada kakhahalar atılıyor, hicivler söyleniyor, Etoile (Yıldız) sinemasında Budd Abbot, Lou Castello'nun bir filmi geçiyor. Degüstasyon'da bir grup, Ercüment Ekrem Talu'nun kendinden meşhedi fıkralarını dinleyerek, kakhahalar atarak rakılarını yudumluyorlar. Glorya sinemasında (Saray) bir piyano resitali var. Eski Melek'te (Emek sineması) Gary Cooper ile Marlene Dietrich'in Yanık Kalpler filmi oynuyor. İpek sinemasında (Sonraları İstanbul Belediyesi Yeni Komedi Tiyatrosu oldu, şimdilerde işyeri) Yunanlı aktrist Zozo Dalmas'ın başrolünü üstlendiği, Muammer Karacalı, Ferdi Tayfurlu, şarkılı, danslı Cici Berber filmi; Alkazar'da üç kovboy filmi, Şık Sineması'nda Tino Rossi'nin bir filmi oynuyor. Sinemaların koltukları kadife, yerler halı...

Pariziyen'de (sonra Hatay Pastanesi, şimdiki Silviyo mağazası) beş çayını içenler, Tokatlıyan Otel'i'nin caddeye bakan pencereleri önünde, saksılar gibi sıra sıra oturup caddeye bakarak geleni geçeni seyredenler; kimilerinin yakalarında karanfil! İsterseniz arkadaki baramerikana da geçebilirsiniz; otelin gece kulübünde Perez yeni başlamış çalmaya!.. Nisuzaz'da Beyaz Rus hanımların servisleriyle votka içip geceyi programlamaya çalışan, paralı parasız bohemler geçiyor gözlerimin önünden. Fransız Tiyatrosu'nda (Sonra SES Tiyatrosu, şimdiki Ferhan Şensoy'un Ortaoyuncular'ı), İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun operetleri perde açıyor, Lüküs Hayat'lar, Deli Dolu'lar, Hazım'lar, Vasfi'ler, Bedia'lar, Şevkiye'ler alkış top-

luyor tiyatroseverlerden... Güzelim Çiçek Pasajı'ndan geçmeden olur mu? Üzerinde Cité de Pera yazılı kapısından yüzlerce insan girip çıkıyor her gün. Lüks Birahanesinin masaları keten örtülerle kaplı, garsonları smokinli, çoğu Rum vatandaşlar. Haçık'ın Seviç birahanesi yeni açılmış, küçük tezgâhında ayakta bira içenler.

Karşılıklı meyhanelerin önlerinde sıralanmış bira fiçilerinin çevresinde oturup içki içenler. Bu arada çiçekçilere çiçek satan çiçekçi dükkânında mezat var, bir gürültü bir bağırıdır gidiyor... Balıkpazarına geçiyoruz, her zamanki gibi gülüylü. Akşama doğru alışveriş hızlanıyor, öteberi alıp küçük paketler ellerinde, evlerine koşanlar; Cumhuriyet meyhanesinde, Krepen Pasajı'nda demlenen, kendi küçük dünyalarında bahçiyar görünen akşamcılar, ellerinde kadehleri Beyoğlu'nu yaşıyorlar Beyoğlu'na çıkmak, Beyoğlu'nu yaşamak, Beyoğlu'nu teneffüs etmek galiba elde kadehle mümkün. Yaşamak, elde kadeh Beyoğlu.³

Yemenin, içmenin, sinemanın, tiyatronun, operanın, giyim kuşamın, lüks tüketim malzemelerinin en kalitelisinin bulunabildiği Beyoğlu'ndan, yeme-içmenin kebaba indirildiği, kültür-sanata dair herhangi bir oluşumun neredeyse kalmadığı, gece hayatının vasat pavyonlarla birlikte dönüştüğü ve İstiklal Caddesi'nde Arapça dışında bir dilin neredeyse konuşulmadığı Beyoğlu'na doğru dönüşüm. Bu dönüşüm, elbette Türkiye'nin dönüşümüdür. Beyoğlu'nun düşmesi, elbette Türkiye'nin düşmesidir. Bu düşüşü anlamak için önce Beyoğlu tarihine, Beyoğlu'nun kendini nasıl kurduğuna ve Beyoğlu'nun nasıl tüketildiğine/yok edildiğine bakmak gerekecektir.

Bu kitap kabaca iki ana bölümden oluşuyor. Tanzimat'tan 6-7 Eylül'e uzanan sürecin ele alındığı ilk bölüm bir Beyoğlu tarihçesi ile başlıyor. Ardından Tanzimat dönemi itibarıyla açılan kafelere ve sanat ortamına Montparnasse model teşkil ettiği için Montparnasse'taki kültürel ortam üzerinde duruluyor.

3 Mücap Ofluoğlu, *Ağlamakla Gülmek Arasında*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1993, s. 9-11.

Bölüm, Beyoğlu'nda sosyal hayatın ve sanat ortamının gelişimine sahne olan mekânlar ile devam ediyor. Tepebaşı Bahçesi, Taksim Bahçesi, Gardenbar, Maksim, Tokatlıyan Otel, Pera Palas Otel, Park Otel, Cennet Bahçesi, Narmanlı Han, Lebon, Markiz, Nisuz, Turkuaz Bar, Rejans, Petrograd, Degüstasyon, Baylan, Lambo'nun Meyhanesi, Cumhuriyet Meyhanesi, Mısır Apartmanı, Atlas Pasajı, Kulis Bar gibi mekânlar ve bu mekânlarda bir araya gelen sanatçılar ele alındı. *Asmalumescit 74* adlı kurgu roman, Beyoğlu'ndaki sosyal hayatı özetlemesi nedeniyle bu bölümde analiz edilirken bölgedeki ilk galeri oluşumları olan Maya Sanat Galerisi, Sanat Dostları Cemiyeti ve Filarmoni Derneği'ne de müstakil bir yer ayrıldı.

Kitabın ikinci bölümünde 6-7 Eylül'den bugüne Beyoğlu'nda neler olduğu üzerinde duruldu. İlk bölümde adı geçen kafelerin büyük çoğunluğunun kalmadığı, Beyoğlu'ndaki kültürün Fransız kültüründen Amerikan kültürüne kaydığı dönemde Beyoğlu'nda kurulan yeni sanat mekânları, Beyoğlu'ndaki kamusal alan uygulamaları ele alındı. Beyoğlu'nun bir sinema merkezi olması Yeşilçam ve Çiçek Bar'ın da bir bölüm olarak ele alınmasını gerektirdi.

1980'li yıllarda Dalan döneminde Beyoğlu'na yapılanların detaylandırıldığı bölümde 1990'lı yıllarda Beyoğlu'nun nasıl ve hangi etkinlikler, mekânlar vasıtasıyla güncel sanatın kalbine dönüştüğü gözler önüne serilmeye çalışıldı. Kitabın bu bölümünde seçilen mekânlar bir kişisel tarih anlatısına dönüştü. Kuşağımızın gittiği mekânlar ve bizim kuşak sanatçıların, eleştirmenlerin, sosyologların, felsefecilerin paylaştığı dil ortaya konmaya çalışıldı. Bu bölümde, aktif dönemine kısmen tanıklık eden biri olarak Kemancı adlı mekânın eksikliğinin bilinciyle, okuyucunun da kendi Kemancı'sını, kendi mekânlarını burada düşlemesini, anmasını arzu ettim.